

Nr 190

Utlåtande i anledning av väckta motioner om en provisorisk komplettering av den praktiska lärarutbildningen.

(2:a avd.)

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Arrhén* (I: 298) och den andra inom andra kammaren av fröken *Karlsson* och herr *Nilsson* i Svalöv (II: 340), har hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att genom skolöverstyrelsens försorg undersökningar för en provisorisk komplettering av den praktiska lärarutbildningen vidtagas samt att Kungl. Maj:t sedermera för riksdagen framlägger de förslag, som av gjorda överväganden kunna föränledas.

I den mån redogörelse i det följande icke lämnas för motiveringen till nämnda yrkande får utskottet hänvisa till motionen II: 340.

I motionerna har anförts bland annat följande.

»Kraftiga åtgärder från statsmakternas sida är otvivelaktigt av nöden för att tillförsäkra de unga lärarna den praktiska yrkesutbildning de behöver och ge dem utbildningen i rättan tid. Åtgärderna är så mycket mer angelägna, som ett betydande antal lärare, vilka redan är i tjänst ute vid läroverken, ännu icke har kunnat erhålla sin praktiska lärarutbildning.»

Orden återfinnas i prop. 209/1954 (sid. 45) och spegla onekligen ganska uttömmande det aktuella läget på yrkesområdet. Enligt de redogörelser, som i den nämnda propositionen lämnas, komma ämnesläraraspiranterna att under de närmaste åren stiga från omkring 275 till inemot 450 under 1950-talets sista år. Det fastslås i samband därmed, att den nuvarande organisationen av lärarkursanstalter är otillräcklig. Den maximala utbildningskapaciteten vid elva högre allmänna läroverk och fyra folkskoleseminarier (17 per läroverk och 11 per seminarium) blir 231 lärare per år (reellt 1953 endast 206). Läget förändras icke nämnvärt därunder, att 1954 års riksdag dels beslöt inrättandet från läsåret 1954/55 av en ny praktisk lärarkurs vid statens normalskola, dels om en lärarhögskola i Stockholm, som, eftersom den är avsedd att börja sin verksamhet läsåret 1956/57, tidigast i slutet av år 1957 maximalt kan lämna 60 alumner ifrån sig. Dessa åtgärder medföra alltså en förstärkning av högst 77. Om därtill läggs de 231, vi nyss nämnde om, få vi ett antal av 308 vid ingången av 1958, då emellertid provårskön, enligt uppgift i prop. 209/1954, skulle kunna beräknas till 808 för att 1959 stegras till 874.

Det förefaller, som om departementschefen i 1955 års statsverksproposition resignerat inför läget. Konsekvensen borde ha krävt, att departementschefen inriktat sig på att åtminstone fortsätta på vägen att inrätta nya praktiska lärarkurser. Departementschefen (statsverksprop., VIII ht, p. 184) slår sig emellertid till ro med den kurs, som av riksdagen beviljades i följande, samt med den likaledes då beviljade lärarhögskolan. Dessa ha dock, som nyss nämndes, endast begränsade möjligheter att förändra läget. Det före-

faller som om departementschefen anslöt sig till skolöverstyrelsens ståndpunkt, att det vore ett slöseri med arbetskraft att fortsätta med att inrätta nya provårsläroverk; det vore bättre att kunna välja ut de lämpligaste lärarna som handledare för läraraspiranterna och koncentrera utbildningen till lärarhögskolor.

Vi vill icke förneka, att denna tanke kan te sig riktig. Vi vill emellertid påpeka, att en dylik lösning för statsverket måste bli dyrare än den tidigare organisationen, främst därigenom att för syftets vinnande minst sju lärarhögskolor måste organiseras utöver den redan beslutade, givetvis var och en förbunden med krav på åtminstone viss nybyggnad. Härtill kommer även att därigenom under den nuvarande lärarbristen ett avsevärt antal högkvalificerade lärarkrafter undandras aktiv lärarinsats. Det väsentliga blir likväl att så många nya lärarhögskolor näppeligen kunna tänkas stå färdiga förrän tidigast i slutet av nästa årtionde.

Denna översikt ger alltså vid handen, att dels de åtgärder, som hittills på den praktiska lärarutbildningens område, vidtagits, äro otillräckliga, dels att inrättandet av lärarhögskolor visserligen må te sig acceptabelt men att icke heller här åtgärderna inom rimlig tid ha någon effektiv verkan för en minskning av dagens provårsko.

Det kan på sitt sätt vara lugnande, att vårt land i här berörda hänseenden icke befinner sig i en enastående situation. Många av Europas länder ha efter det andra världskrigets slut haft liknande svårigheter att brottas med.

Vad som för oss i dagens sammanhang är av vikt måste vara att få fram någon metod, som för de studenter, som avslutat sin ämnesutbildning vid universiteten och högskolorna, skulle möjliggöra att inom rimlig tid få den yrkesutbildning, som är av betydelse både för dem själva och de elever, de ha att undervisa. Av skäl, som vi ovan antytt, synes det ej vara nog att invänta inrättandet av nya lärarhögskolor. Vi måste här räkna med ett övergångsskede och det är för detta, vi måste konstruera en improvisation. Denna måste uppenbarligen anknyta till det tidigare systemet med »provårsläroverk».

Elevantalet vid våra nuvarande provårsläroverk pendlar mellan 673 (högre realläroverket å Norrmalm i Stockholm) och 1 491 (statens normalskola i Stockholm). De städer, det här gäller, Göteborg, Lund, Malmö, Stockholm, Umeå och Uppsala — märk väl, endast sex stycken! — kunna ur allmänmänskliga synpunkter tänkas vara attraktiva (möjligen tillhör icke Umeå denna kategori). Urvalet av lärarpersonalen har därför kunnat hållas på en hög nivå. Slutsatsen skulle alltså bli, att ett läroverkskollegium i de nämnda städerna stode kvalitativt högre än på andra skolorter.

I själva verket torde det emellertid ligga så till, att visserligen icke varje läroverk kan uppvisa ett lärarkollegium av samma relativa homogenitet som ett läroverk i de nämnda städerna men likväl att i de flesta läroverk torde finnas en eller flera ämnesrepresentanter, som stå på den vetenskapliga och pedagogiska nivå, som man har rätt att kräva vid ett provårsläroverk.

Man skulle alltså kunna tänka sig den allmänna uppläggnings av en utvidgad provårsvärksamhet på följande sätt. Provårskandidaterna skulle för olika ämneskombinationer hänvisas till olika läroverk. Somliga anvisades att för fullgörandet av provår i t. ex. matematik, fysik och kemi inställa sig vid läroverket i X., under det att de, som hade ämneskombinationen modersmålet plus något modernt språk, hänvisades till läroverket i Y. Läroverken i X. och Y. skulle alltså icke i detta fall ha andra ämnen att svara för. Det är emellertid naturligtvis också möjligt, att ett dylikt läroverk även kunde svara för flera ämnesgrupper. För den för alla

provårskandidater gemensamma undervisningen i pedagogik, psykologi, hygien, muntlig framställning, melodik m. m. kunde en tillfällig koncentration ske till de omnämnda sex städerna. Det kunde för övrigt här räcka med fem (Göteborg, Lund, Stockholm, Umeå och Uppsala). Undervisningen av denna art borde sedan kompletteras med att rektorerna på respektive orter, där provårsutbildning ägde rum, delgäve aspiranterna sina erfarenheter ur den svenska skolans vardag.

Vi ha för närvarande utöver provårsläroverken och seminarierna inte mindre än 21 läroanstalter, som ha ett elevantal av över 1 000 samt 6, som ligga över ett elevantal av 800. Över 700 elever ha vi i 2 läroverk och över 600 elever, ett elevantal, som ett kort ögonblick betecknades som *optimum* i en offentlig utredning för något årtionde sedan, i 3 läroverk.

Det kan naturligtvis också tänkas, att en högt förtjänt vetenskapsman och lärare råkat få sin tjänstgöring förlagd till ett läroverk med lägre elevantal än de här nämnda. Detta kunde föranleda en provårskurs i denne lärarens ämnen vid just det läroverket. I regel är dock elevantalet med de därav följande större kollegierna mera vägledande för den provisoriska utveckling av provårsinstitutionen, som vi här åsyftat. Andra synpunkter, som härvidlag äro av betydelse, äro också, hur respektive läroverk äro utrustade i fråga om undervisningsmaterial samt hur rektorerna på resp. orter kunna bedömas lämpliga för uppgifter av denna art. Behållning av en provårskurs har, som var och en, vilken har erfarenhet på området, torde kunna intyga, i mycket hög grad samband med provårsledarens personlighet och förståelse för den uppgift, som åvilar en sådan.

Utskottet har i vederbörlig ordning inhämtat utlåtande över de ifrågavarande motionerna av *skolöverstyrelsen*.

Skolöverstyrelsen har i ett den 21 mars 1955 dagtecknat yttrande anfört följande.

Det torde knappast behöva framhållas, att överstyrelsen sedan en följd av år haft sin uppmärksamhet riktad på de svårigheter, som är förknippade med frågan att i lämplig tid ge unga lärare med avslutad teoretisk utbildning vederbörlig praktisk yrkesutbildning. I sina *petita* för budgetåret 1954/55 framhöll överstyrelsen sålunda, att lärarkursinstitutionen — även efter inrättandet av den första lärarhögskolan — vore underdimensionerad, varför lärarkursläroverkens antal måste utökas. Överstyrelsen har också föreslagit åtgärder i syfte att minska de nämnda olägenheterna. Sålunda har lärarkursläroverkens antal numera stigit från 11 till 13, sedan egentlig lärarkurs inrättats vid statens normalskola och högre allmänna läroverket för flickor i Malmö från den 1 juli 1954 respektive 1955. Inom överstyrelsen har även andra åtgärder att öka den nuvarande lärarkurskapaciteten övervägts, bl. a. att inrätta egentlig lärarkurs vid ytterligare ett eller annat högre allmänt läroverk och att till de redan befintliga lärarkurserna hänvisa ett något större antal lärarkandidater än nu är fallet. Oberoende av de remitterade motionerna har överstyrelsen från rektorerna vid allmänna läroverk, seminarier, högre kommunala skolor, folkhögskolor och enskilda läroanstalter samt skolledarna vid i folkskolan inbyggda realskollinjer och i försöksdistrikt infordrat uppgift om antalet icke-ordinarie lärare med erforderlig teoretisk utbildning (filosofie magister eller teologie kandidat med särskild prövning) men utan praktisk lärarkurs eller provår. En sammanställning av de inkomna uppgifterna visar, att »provårskön» är betydligt större än de tidigare beräkningarna givit vid handen och att överstyrelsens strävan att utöka lärarkursanstalternas antal sålunda varit fullt befogad. De tidigare beräk-

ningarna, vilka bl. a. redovisas i propositionen om den första lärarhögskolan (1954: 209), visar för år 1954 antalet 876 och för år 1955 antalet 856. Om man bortser från sådana lärare med full teoretisk utbildning, som tjänstgör vid skolor under överstyrelsen för yrkesutbildning eller som saknar anställning, fanns det enligt de inkomna uppgifterna den 1 mars 1955 i verkligheten 1 309 lärare med erforderlig teoretisk utbildning, därav 199 med minst 8 terminers tjänstgöringstid, 385 med 4—8 terminer samt 725 med mindre än 4 terminers tjänstgöring.

Överstyrelsen är sålunda livligt medveten om behovet av effektiva åtgärder för att bereda den högre skolans lärare erforderlig praktisk utbildning. Gymnasiets oerhört starka expansion under de närmaste åren understryker ytterligare detta behov. Överstyrelsen har därför för avsikt att med det allra snaraste verkställa utredning av frågan om en utökning av den praktiska lärarutbildningen. I en dylik utredning torde de i här förevarande motioner framhållna synpunkterna komma att tagas under övervägande. Under sådana förhållanden torde motionärernas syfte komma att tillgodoses.

Utskottet får med anledning av de förevarande motionerna I: 298 och II: 340 erinra därom, att utskottet i samband med behandlingen av propositionen 1954: 209 angående inrättande av en första lärarhögskola uttalade sig rörande den praktiska utbildningen av ämneslärare. Utskottet framhöll därvid i sitt av riksdagen godkända utlåtande 1954: 189, att utskottet fann det angeläget, att åtgärder vidtoges för att nedbringa den s. k. provårskön. Enligt utskottets mening borde bland annat övervägas, om icke antalet lärarkandidater vid de nuvarande läroverken med praktisk lärarkurs borde kunna utökas. Härigenom torde en icke ringa förstärkning av dessa läroverks kapacitet i fråga om utbildning av lärare kunna komma till stånd.

Innevarande läsår uppgår antalet för ovannämnda ändamål anlitade utbildningsanstalter till sjuutton, därav tretton läroverk och fyra folkskoleseminarier. De senast tillkomna läroverken äro statens normalskola (kungl. brev den 4/6 1954) och högre allmänna läroverket för flickor i Malmö (kungl. brev den 11/3 1955).

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 25 april 1955 hemställde skolöverstyrelsen — med förmälan bland annat, att överstyrelsen avsåge att undersöka möjligheterna att redan höstterminen 1955 öka antalet platser för lärarkandidater vid de läroverk och folkskoleseminarier, vid vilka egentlig lärarkurs nu vore anordnad — att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning rörande anordnande av praktisk lärarkurs vid ytterligare läroverk och folkskoleseminarier från och med höstterminen 1956. Genom beslut den 17 juni 1955 uppdrog Kungl. Maj:t åt skolöverstyrelsen att verkställa denna utredning. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 11 oktober 1955 har överstyrelsen bland annat erinrat om att då de blivande lärarhögskolorna vore avsedda för studerande, som icke haft föregående tjänstgöring, när de påbörjade sin praktiska utbildning, måste de nuvarande icke-ordinarie lärarna få nämnda utbildning vid utbildningsanstalter av hittillsvarande typ, att enligt en i april 1955 verkställd utredning antalet icke-ordinarie lärare med erforderlig teoretisk utbildning men utan praktisk lärarkurs uppginge till 1 363, samt att ytterligare 24 lärarkandidater höstterminen 1955 beretts plats vid de nu

anlitade lärarutbildningsanstalterna. I nämnda skrivelse har skolöverstyrelsen härjämte framlagt förslag om vidtagande av vissa åtgärder i syfte att höja utbildningskapaciteten dels genom att öka antalet platser vid de hitillsvarande lärarutbildningsanstalterna, dels ock genom ianspråktagande för ifrågavarande utbildningsändamål av ytterligare fem högre allmänna läroverk och ett folkskoleseminarium. Skolöverstyrelsens ifrågavarande framställning är för närvarande föremål för Kungl. Maj:ts prövning.

Med anledning av vad i motionerna I: 298 och II: 340 anförts och med hänsyn till provårsköns mycket betydande omfattning vill utskottet understryka önskvärdheten av att åtgärder vidtagas till undanröjande i görligaste mån av de på detta område nu föreliggande svårigheterna. Utskottet anser sig emellertid i detta sammanhang böra framhålla att vid ianspråktagande av nya läroanstalter för praktisk lärarutbildning endast sådana synas böra komma i fråga, som med avseende å pedagogisk ledning och tillgång på kvalificerade lärarkrafter lämna garanti för en fullgod undervisningskvalitet och ett utnyttjande av hela läroanstaltens kapacitet. Vid ett utvidgande av de nu tillgängliga resurserna för den praktiska lärarutbildningen torde vidare enligt utskottets mening en viss försiktighet vara påkallad med hänsyn till den förefintliga lärarbristen och de särskilda påfrestningar, som för vederbörande läroanstalts övriga verksamhet äro förknippade med anordnande av nämnda utbildning.

Genom den av skolöverstyrelsen numera verkställda utredningen har det i motionerna gjorda yrkandet blivit tillgodosett. Vid sådant förhållande hemställer utskottet,

att motionerna I: 298 och II: 340 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 6 december 1955

På statsutskottets vägnar:

KARL WARD

Närvarande: se under utlåtandet nr 189.

Reservation

av herr *Arrhén*.